

ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХУДОЖНЬОЇ СПАДЩИНИ К.Д. УШИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено аналізу художньої спадщини К.Д. Ушинського у контексті проблеми розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку. Визначено напрямки використання Художньої спадщини К.Д. Ушинського з метою реалізації творчого потенціалу молодших школярів.

Ключові слова: креативний потенціал, творчі здібності, індивідуальний моральний досвід.

Постановка проблеми. Соціально детермінованим у контексті становлення сучасних педагогічних парадигм є процес пошуку нових напрямів розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку. Особливо важливим шляхом для розв'язання означеної проблеми, за нашим переконанням, є інтеграція як на рівні "історія педагогіки – педагогічна інноватики", так і на рівні "педагогічний доробок – художня спадщина", адже аналіз художньої спадщини дає можливість ілюстративно продемонструвати практичний бік теоретичних парадигм на рівні втілення ідей, пов'язаних із проблемою розвитку творчих здібностей у практику реформування сучасної освіти, зокрема її початкової ланки. Особливого значення для нашого дослідження має художня спадщина К.Д. Ушинського, оскільки його доробок володіє необхідними характеристиками для багатофакторного впливу на свідомість дитини та формування її творчого компонента.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливими компонентами джерельної бази стосовно проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів є прогресивні тенденції розвитку світового та вітчизняного педагогічного процесу. У психолого-педагогічній науці загальні питання формування творчої особистості, процес творчості, сутність творчої діяльності, її етапи, методи вивчення досліджували І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, В. Крутецький, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Г. Альтшуллер, А. Горальські, О. Лук, А. Матейко, В. Романець, В. Розумовський, О. Тихомиров, Я. Пономарьов, В. Шубинський, А. Давиденко, В. Скребець; сутність творчої активності особистості молодшого школяра – Л. Божович, Н. Гурець, С. Діденко, Д. Іванова, В. Кузін; розвиток творчих здібностей – Ш. Амонашвілі, І. Волков, І. Волошук, Л. Момот, Н. Лейтес, О. Лук, О. Матюшкін та інші. Незважаючи на те, що проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів була предметом дослідження значної кількості вчених, проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів саме у художній спадщині українських педагогів з боку її креативного потенціалу в педагогічній науці до цього часу не є дослідженою, хоча є актуальною, і, на нашу думку, потребує інноваційних підходів. Звідси й актуальність дослідження.

Мета дослідження

Визначити та науково обґрунтувати процес розвитку творчих здібностей учнів на засадах креативного потенціалу художньої спадщини К.Д. Ушинського.

Виклад основного матеріалу

Під час аналізу художньої спадщини К.Д. Ушинського ми схарактеризували рівень впливу художнього тексту на процес розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку. Особливого значення ми надали морально-етичному наповненню літературної спадщини педагогів у контексті інтерактивної єдності категорій "мораль" та "творчість", оскільки переконані у тому, що мораль є вектором розвитку творчих здібностей молодшого школяра та має системоутворювальну роль у процесі формування творчої особистості.

Маємо виділити орієнтовні критерії оцінки художнього твору щодо потенційного впливу на креативний компонент особистості з метою подальшого розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку, а саме:

- емоційно-експресивна насиченість;
- образність, чіткість та актуальність сюжетної проблематики;
- доступність для розуміння дитиною молодшого шкільного віку;
- морально-етичне наповнення змісту;
- наявність пізнавального компонента.

Ураховуючи систему критеріїв, що утворилася, проаналізуємо художню К.Д. Ушинського спадщину відповідно до кожного окремо взятого критерію.

Емоційно-експресивна насиченість має своїм вираженням емоційно забарвлену лексику: "Люба вишенько! Чи нема в тебе квіточки для голодних бджілок? – Завітайте, любоньки, завтра, – відповідає їм вишня, – сьогодні ще нема на мені жодної квіточки." [4, с. 2]. Такий засіб сприяє більш виразному сприйняттю проблематики самого твору. У випадку цитованої казки "Бджілки на розвідці", апелює до емпатійного потенціалу дитини. Аналогічну тенденцію спостерігаємо і в казці "Умій зачекати": "Ой! – кричить півник. – Лишенько! Боляче мені, сестричко, боляче!" [4, с. 23].

Умотивованість актуалізації емпатійного потенціалу впливає із взаємозв'язку та взаємовпливу що є характерним для емпатійного потенціалу, як вектора розвитку творчих здібностей особистості учня молодшого шкільного віку. Експресія та емоційність текстового матеріалу автора має важливу роль, оскільки загальновідомим є той факт, що емоційно забарвлена інформація краще сприймається і засвоюється дітьми молодшого шкільного віку, окрім цього, емоційність лексики дозволяє дітям оцінити багатство української мови у всій її різноманітності. Можливості виражати емоції у процесі літературно творчої діяльності, за допомогою відповідно дібраного лексичного матеріалу, сприяють розвитку зв'язності мовлення дитини, його яскравості та виразності.

Власне, емоційно-експресивна насиченість є пов'язаною її наступним критерієм – *образність, чіткість та актуальність сюжетної проблематики*. Образність творів К.Д. Ушинського має, зокрема, естетичну функцію, оскільки акцентує увагу на красі природи, її особливостях, увиразнюючи описи характерно образною лексикою: "Я всім деревам цар! Корінь мій глибоко в землю пішов, стовбур в три обіймища, верхівка в небо дивиться; листки у мене вирізні, а гілля наче зі заліза вилите. Я не вклоняюся бурям, не гнуса перед грозою" [4, с. 22]. Не менш яскравим є опис природи у казці "Бджілки на розвідці": "Настала весна. Сонце зігнало сніг із полів. У пожовклій торішній травичці з'явилися свіжі яскраво-зелені стеблинки. Бруньки на деревах розгорнулися і випустили молоденьке листячко. Ось і бджілка прокинулася від зимового сну. Протерла оченята своїми волохатими лапками, розбудила подруг, і виглянули вони у віконечко – дізнатися: чи зникли вже сніг і лід, і холодний північний вітер" [4, с. 2]. Подібні описи виконують роль зразка та надихають дітей до створення власних невеличких творів-описів із застосуванням образної лексики.

Чіткість та актуальність сюжетної проблематики неможливо переоцінити, оскільки сюжети оповідань та казок К.Д. Ушинського є пов'язаними як із життям тварин, особливостями природи, так і побудовані в межах взаємодії системи "людина-людина". Особливістю оповідань та казок автора є наявність певного синтезу раніше згаданих прийомів побудови сюжету. Цей синтез має на меті відображення ознак людського характеру, якими наділяє зовнішній світ – живу та неживу природу. Значення такого прийому є визначальним у контексті задіяння механізмів аналізу, порівняння та вироблення оцінних суджень дитини. Тобто, творче переосмислення інформації сприяє виробленню та коригуванню моральних принципів, націлює на співтворчість. Отже, не зважаючи на часові віддаленість творчого доробку К.Д. Ушинського, сюжети його казок є актуальними для полікомпонентного формування особистості дитини молодшого шкільного віку. Специфіка сюжетної проблематики пов'язана із наступним критерієм – *доступність для розуміння дитиною молодшого шкільного віку*.

Твори педагога є доступними для розуміння молодшим школярем, оскільки автор урахував індивідуальні, вікові характеристики психіки дитини, її потреби та інтереси, пізнавальний фактор. Усі зазначені компоненти є ключовими для творчості К.Д. Ушинського. Знайомлячись із його надбанням, діти у доступній та цікавій формі можуть робити для себе важливі "відкриття" щодо особливостей взаємодії систем "людина-людина", "людина-природа". Виявляти прагнення до створення власних міркувань у контексті отриманої нової інформації. У цьому зв'язку важливим є визначення відповідності казок та оповідань К.Д. Ушинського наступному критерієві – *морально-етичне наповнення змісту*.

Формування морального компонента свідомості особистості учня молодшого шкільного віку засобами художньої спадщини педагога є досить прозоро вираженим у його творах. Для більш якісного ілюстрування сказаного маємо процитувати фрагмент його казки "Суперечка дерев": "Не хвалися багато, дубиську, що ти великий і товстий, зате ростуть на тобі тільки жолуді, свиням на радість, а моє рум'яне яблучко й на царському столі буває" [4, с. 22].

Зазначений приклад ілюструє наявність висновків щодо оцінки поведінки дуба, на якого спроектовано людські негативні якості, у готовому вигляді. Цей прийом є виправданим, оскільки діти зазначеної вікової категорії перебувають на етапі становлення світоглядних орієнтирів, тож потребують допомоги в оцінці як власних дій, так і дій інших. Автор використовує і більш складні прийоми для формування морального компонента структури особистості учня молодшого шкільного віку. Так, казкою "Бджілки на розвідці", педагог демонструє важливість усвідомлення того, що зовнішня краса не завжди є головним критерієм оцінки, а непримітність може мати свої переваги над красою та яскравістю: "Полетіли бджілки до тюльпана, заглянули в його яскраву голівку, та не було в ній ні аромату, ні меду. Сумні та голодні хотіли вже додому повертатись, коли побачили під кущиком непримітну темно-синю квіточку. Це була фіалочка. Вона розкрила бджілкам свою чашечку, повну запашного солодкого соку" [4, с. 2]. Звичайно, для оптимізації формування подібних висновків, необхідне творче втручання педагога, у вигляді бесіди, запитань, які наштовхнуть дітей на відповідні висновки, виразником яких може бути власна творчість.

Наявність пізнавального компонента. Означений критерій має відношення до розглянутих раніше критеріїв, оскільки у даному випадку виконує системоутворювальну функцію. Отже, пізнавальний контекст художньої спадщини К.Д. Ушинського виражається у таких основних концептуальних положеннях:

- формування та уточнення уявлень дітей про особливості існування живої природи;
- проектування ситуацій, спрямованих на розвиток інтелектуальних здібностей дітей (аналіз, синтез, узагальнення тощо), творчої самостійності;
- зорієнтованість на характеристику варіантів міжособистісної взаємодії та специфіки її оптимальної організації, на основі актуалізації індивідуального морального досвіду дитини, який є вектором для розвитку творчих здібностей учнів.

Висновки

Маємо зробити висновки, що художня спадщина К.Д. Ушинського є втіленням його педагогічних парадигм та виразником системи прийомів для розвитку творчих здібностей молодших школярів. Отже, використання творчого надбання педагога є важливим засобом для становлення особисті учня молодшого шкільного віку, провідними характеристиками якої мають бути: дивергентність, нешаблонність та самостійність мислення; емпірична база та збагачення індивідуального морального досвіду дитини; творча активність та прагнення до співтворчості.

Використані джерела

1. Барнич О. В. Проекційна функція моральності в контексті процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів // Педагогічний дискурс : збірник наукових праць / гол. ред. А.Й. Сиротинко. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – Вип. 3. – С. 12-17.
2. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. В 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1983. – Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. – 488 с.
3. Ушинський К. Д. Твори. В 6 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1954. – Т. 1 : Педагогічні статті. – 448 с.
4. Ушинський К. Д. Чотири бажання : казки та оповідання для дітей / К.Д. Ушинський ; пер. з рос. О.П. Макаренко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 36 с.

Barnych O.

USING CREATIVE POTENTIAL OF K. USHYN'S'KYI'S ARTISTIC HERITAGE IN THE CONTEXT OF DEVELOPING YOUNG LEARNERS' CREATIVITY

The article focuses on the analysis of the K.D. Ushynski's literary heritage in the context of the problem of primary school children's creative abilities development. The ways of literary heritage of K.D. Ushynski to develop young children creative potential.

Key words: *creative potential, creative abilities, individual morale experience.*

Стаття надійшла до редакції 17.05.13